

J.R.R. Tolkien, *The Fall of Arthur*, ed. Christopher Tolkien. London: HarperCollinsPublishers, 2013, str. 233.

Prikazala **MILICA SPREMIĆ**¹
 Univerzitet u Beogradu,
 Filološki fakultet, Katedra za anglistiku,
 Beograd, Srbija

U londonskim knjižarama se proleća 2013. godine, u policama sa odrednicom Epska fantastika, pojavila do sada neobjavljivana, nedovršena narativna poema Džona Ronalda Rejela Tolкина, *The Fall of Arthur (Pad Arturov)*, njegov jedini izlet u arturijansku legendu. Delo je ugledalo svetlost dana zahvaljujući najmlađem od Tolkinove trojice sinova, Kristoferu Tolkinu, kome je otac poverio staranje o svojoj književnoj zaostavštini. Uz tekst poeme objavljene su korisne napomene i još tri poglavlja – “The Poem in Arthurian Tradition”, “The Unwritten Poem and Its Relation to *The Silmarillion*” i “The Evolution of the Poem”. U prvom poglavlju priređivač razmatra moguće izvore za očevu arturijansku poemu, u drugom je dovodi u vezu sa Tolkinovom zbirkom mitopoetskih dela pod naslovom *The Silmarillion*, a u trećem daje uvid u proces nastanka poeme o Arturu analizirajući očev rukopis.

Nema preciznih podataka o tome kada je Tolkin počeo da piše *Pad Arturov* niti kada je i zašto prekinuo rad na ovom delu. Jedini datirani dokument o njemu jeste pismo Tolkinovog kolege sa Univerzitetskog koledža u Londonu, R. V. Čejmbersa, iz decembra 1934. godine, u kome se autor povoljno izražava o delu i sugeriše Tolkinu da ga svakako završi. Međutim, u formi u kojoj postoji, poema ima svega četiri cela pevanja (Cantos) i započeto peto, koje se prekida posle šezdesetak stihova. Iz pomenutih prpratnih poglavlja saznajemo da je sačuvano dosta fragmenata, zasebnih stranica sa pojedinačnim stihovima, kraćim stihovnim pasusima ili pak idejama za nastavak i zaokruženje dela, ali o njima je gotovo nemoguće davati bilo kakav sud.

Posebnu draž, upečatljivost, ali i tragiku poemi *Pad Arturov* daje aliterativno-akcenatski stih kojim je ispevana. Iako je na savremenom engleskom jeziku, aliterativni stih korišćen u poemi ne stvara samo „prožimajući utisak ozbiljne i sudbinske prirode svega izrečenog”, već je čini direktno uporedivom sa atmosferom *Beovulfa* i staroengleskih elegija, sa svetom „lišenim radosti”, sa osujećenim ljudskim stremljenjima, sa tmurnim, vlažnim i maglovitim pustopoljinama i neprijateljskim uzburkanim morem, gotovo crnih talasa.

Prvo pevanje započinje Arturovim pripremama za polazak na istok, u rat protiv Saksona, kako bi ih onemogućio da iznova dolaze u pljačkaške pohode na južne obale Britanije. Sugeriše se da je to poslednji Arturov pohod i da mu duša čezne za ratom jer je, poput ostarelog Beovulfa, još uvek ponosit i hrabar. Ispraća ga Mordred, pun zlobe i nečasnih planova, ali drži govor u kojem podstiče Artura da ide u osvajanja i uverava ga da mu je kraljevstvo sigurno sa njim kao namesnikom. Svi odobravaju Mordredove reči i hvale ga, a čak ni Gavejn, Arturova najveća uzdanica, u njima ne

1 Kontakt podaci (Email): mspremic@eunet.rs

prepoznaje izdaju, jer žudi za ratom i samo o njemu misli. U opisu ratnog pohoda često se naglašava da se Artur bori protiv pagana, a jedino pomenuto odredište jeste ušće reke Rajne. Posebno se ističe da u ovom ratu uz Artura nisu ni Lanselot ni njegovi rođaci i saborci – Lajonel, Ektor, Bors i Blamor – a pored Gavejna, „branioca i bedema sveta koji propada“, najviđeniji vitezovi koji čine Arturove snage jesu Bediver, Bodvin, Erej, Ivejn i Kador. Prizori pustih i negostoljubivih predela kroz koje prolaze ne asociraju samo na staroenglesku svetovnu poeziju, nego i na vizije pakla iz religioznih spisa ovog perioda:

Dark and dreary were the deep valleys,
 where limbs gigantic of lowering trees
 in endless aisles were arched o'er rivers
 flowing down afar from fells of ice.
 Among ruinous rocks ravens croaking
 eagles answered in the air wheeling;
 wolves were howling on the wood's border.
 Cold blew the wind, keen and wintry,
 in rising wrath from the rolling forest
 among roaring leaves. Rain came darkly,
 and the sun was swallowed in sudden tempest. (I, 72-82)

Pada veče, hladno i vlažno, vatre se gase u Arturovom logoru u brdima, a kada narednog jutra svane, biće to zora bez sunca, kao nepovoljan predznak. Potom se začuju rog i konjski topot, a vitez Kradok Arturu donosi loše vesti: kaže mu da je predugo odsustvovao iz svoje zemlje u kojoj se sada sprema rat, jer ga je Mordred izdao i udružio se sa njegovim neprijateljima u nameri da mu oduzme krunu. Artur je nekoliko trenutaka bled i preneražen, a onda postaje svestan da se Fortunin točak počeo okretati suprotno njegovim željama i sa setom pomišlja na dvadeset bitaka u kojima se borio i pobedio, nepogrešivo predosećajući da su njegova država i njegova civilizacija osuđeni na propast. Gavejnu saopštava tragične vesti, uz opasku da mu nedostaje Lanselot i pitanje da li da mu se obrati za pomoć. Gavejn smatra da Lanselota i njegove ljude ova izdaja ne dotiče mnogo i da bi Lanselot, ako zaista zna šta je bezrezervna odanost kralju, trebalo da se odrekne svog ponosa i sam pritekne Arturu u pomoć.

U drugom pevanju radnja se premešta u Britaniju. Tamo se, u svom utvrđenju, u osvit zore budi Mordred, mračnih misli, mučen požudom koje oseća prema Gineveri, a koju nije moguće ugasiti ni osvajanjem tvrđava ni zadobijanjem krune. Za to vreme, lepa i otmena, ali nezaštićena Ginevera bezbrižno spava u Kamelotu. Štitonoša poziva Mordreda da siđe sa kule utvrđenja i čuje vesti koje ima da mu saopšti frizijjski kapetan, jedini preživeli sa nekog potonulog broda. Kapetan Mordredu kaže da je Kradok pobegao iz Britanije i da je Arturu preneo vesti o njegovoj izdaji, te da je rat neizbežan jer Artur ima vojsku od devet hiljada ljudi, koja će vrlo brzo stići u Britaniju. Mordredu savetuju da bez odlaganja krene na istok i suoči se sa kraljem, te on odmah počinje pripreme za sukob. Uspeva da sakupi veliku silu jer mu prilaze mnogi velikaši koji izdaju Artura. Pre polaska u rat, Mordred odlazi u Kamelot da traži Gineveru. Nalazi je u njenim odajama, uplašenu ali pribranu. Kaže joj da je on sada kralj i nudi joj da bude kraljica jer je voli, uz obećanje da više nikada neće biti ostavljena sama, bez kralja i i vtezova, što

joj je priredio Artur. Ginevera ga hrabro pita kako može sebe da zove kraljem kada mu je vlast u punom poverenju ostavljena samo za vreme Arturovog odsustva i zahvaljuje mu na ponuđenoj ljubavi. Mordred se razbesni, zgrabi je u naručje i kaže joj da će biti njegova, kao kraljica ili kao robinja, a Ginevera ga tada zamoli da joj dâ malo vremena da razmisli. Mordred joj dozvoljava da razmisli samo do večeri i ljutito odlazi. Kada se spusti veče, Ginevera sa nekoliko odanih ljudi pobegne iz Kamelota i zaputi se u Vels, svome domu i svome ocu, kralju Leodegransu. Tužna i preplašena, misli na Lancelota i pita se hoće li on saznati za njenu nevolju.

Treće pevanje ostavlja utisak najemotivnijeg i najpoetičnijeg. U njemu konačno srećemo Lancelota, u oblasti Benvik u Francuskoj, u njegovom utvrđenju, sa čijih bedema, zamišljen i potišten, gleda olujni kovitlac vetra, kiše i morskih talasa, mučen grižom savesti jer je izdao svoga gospodara Artura. Stihovi koji slede donose Tolkinovu verziju Lancelotove sudbine koja, iako ispevana u trećem licu, ostavlja utisak unutrašnjeg monologa. Lancelot je, naime, bio najbolji Arturov vitez, bez premca po hrabrosti i gospodstvu. Sa njim je uporediv jedino Gavejn, ali isključivo po hrabrosti. Autor diskretno sugerise da Gavejn nije kompletan vitez jer nikada nije poklonio ljubav nijednoj ženi, niti je ijednog čoveka smatrao bliskim prijateljem, kako bi bezuslovno mogao da služi samo svome kralju. Gavejn je, uz to, sumnjao u kraljičinu ispravnost i pažljivo je na nju motrio. Lancelot je zavoleo kraljicu i vremenom počeo njoj da služi više nego kralju i viteškom redu, a ona mu je uzvraćala ljubav, što se proćulo na dvoru. Ova veza rađa Mordredovu mržnju i zavist, istovremeno pospešujući i neke njegove nade, a ubrzo postaje jasno da će ona razoriti čitav Arturov svet. Bez mnogo detalja pominju se Agravejnova smrt, sukob vitezova Okruglog stola i podela unutar družine, smrtna presuda Gineveri za neverstvo, Lancelotovo spasavanje Giverere sa lomače i njegovo nehotično ubistvo Gareta i Gaherisa. Lancelot se ubrzo pokaje jer je direktno doprineo slomu Okruglog stola i time izgubio gospodara. Sa Gineverom je u izgnanstvu, ali je turoman i mrzovoljan, i njoj se ne dopada ta strana njegovog karaktera. Ne prija joj ni samotno izgnanstvo jer čezne za sjajem dvora. Rastaju se tužni i slomljeni bolom, a Artur je prima nazad na dvor kao svoju kraljicu. Lancelotu, međutim, nikada više ne ukaže milost; protera ga iz kraljevine i viteške družine, ali poema ipak sugerise da Artur zbog toga žali u potaji i da je svestan da njegov dvor više nije isti bez Lancelota i njegovih rođaka. Do Lancelota stižu vesti o Mordredovoj izdaji i Arturovom povratku u Britaniju sa velikom flotom i vojskom; ponovo se naglašava da Arturu nedostaje Lancelot, a pominje se i Lancelotova potajna nada da će ga kralj pozvati u pomoć. Lancelot misli i na Gineveru i pita se da li je ugrožena, seća se njihovog bolnog rastanka i svestan je da je i dalje voli. Nema, međutim, vesti ni od nje ni od Artura, što Lancelota tišti i muči. Narednog jutra se budi u sličnom raspoloženju, ali onda iznenada oseti da mu je nestao teret sa srca. Seti se pesme koju je voleo da sluša uz harfu i počinje da je peva, a autor nagoveštava da je to njegov samrtni čas.

U poslednjem celovitom, četvrtom pevanju, radnja se ponovo vraća u Britaniju, gde su najpre opisani nepristupačni predeli na putu za Vels, po kojima Mordredovi ljudi puni mržnje tragaju za Gineverom. Mordred čeka vesti o njoj u svom utvrđenju na jugu, u Kentu, istovremeno motreći na prispeće Arturovih snaga. Štitonoša mu donosi nepovoljne vesti da je Ginevera, pod okriljem noći i surove prirode, uspela da pobegne svome ocu u Vels i da je van njihovog domašaja. Savetuje Mordredu da je zaboravi, da

se pouzda u svoje snage i usredsredi na rat, a Mordred mu besno odgovara da se udalji i da se ne smatra pozvanim da mu daje savete. Nervozan i uplašen, mučen neutaživom strašću za kraljicom, uveren je da je uspela da javi Lanselotu za svoju nevolju i zamoli ga za pomoć. Plaši ga mogućnost da će se Lanselot i njegovi rođaci pridružiti Arturu u ratu protiv njega, te provodi dane u sumornim mislima, sve dok ga jednog jutra ne probudi povik da se na horizontu vidi jedro. Ubrzo postaje jasno da se to Artur vraća u svoje propalo kraljevstvo, vidi se i njegov barjak na brodu, ali Mordred oseti olakšanje kada shvati da uz Artura nema Lanselotovih snaga niti njegove ratne zastave, i da Gavejn predvodi Arturovu vojsku. Rat u Britaniji počinje tako što Arturovi ljudi kroz vodu krče put da bi se iskrkali u Kentu. U bici, opisanoj u stilu staroengleske herojske poezije, Arturove snage uz veliki napor i brojne žrtve neprijatelja uspevaju da prokrče put do obale, a Gavejn zablista u punoj snazi i junaštvu.

Na početku petog pevanja Artur sa broda gleda svoju kraljevinu svestan da joj je došao kraj, jer su ga izdali najbliži i okrenuli se od Boga. Nižu se turbne slike ruševina i pustoši, pomešane sa kraljevim razmišljanjima o dugu koji mora da plati u krvi svojih ljudi i o tome da viteški red nestaje. Artur poziva Gavejna i savetuje se sa njim da li da odlože bitku i povuku se na zapad, i na tom mestu se pevanje prekida.

U Tolkinovoj narativnoj poemi *Pad Arturov* moguće je pratiti i uočiti različite književne uticaje. Njen siže i likovi najviše duguju čuvenim srednjovekovnim verzijama arturijanske legende – *Istoriji britanskih kraljeva Džefrija od Monmuta*, *Aliterativnoj smrti Arturovoj*, *Arturu u strofama* i Malorijevoj *Smrti Arturovoj* – ali u atmosferi Tolkinovog dela, osmišljenog i započetog tridesetih godina XX veka, nemoguće je, makar i samo posredno, ne primetiti i odjeke Tenisonovih *Kraljevih idila*, Svinbernovog *Tristana od Lajonesa* i umetnosti preraphaelita. Njegov priređivač Kristofer Tolkin s pravom smatra da je za arhaičan, uzbudljiv, tragičan i mističan *Pad Arturov* najveća šteta što je ostao među nedovršenim delima njegovog oca.